

מזונות האשה – חיוב ממוני או ערכי

א. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רסב

והמצוה הרס"ב היא שהזהיר קונה אמה העבריה מענות אותה אם נשאה. רצוני באמרי מענות אותה שיחסור אותה מזונה או כסותה או ימנע ממנה עונתה על צד הענוי וההכאבה. והוא אמרו יתעלה (שם) שארה כסותה ועונתה לא יגרע. וזאת האזהרה בעצמה תכלול כל מי שישא בת ישראל שלא יענה אותה בדבר מאלו השלשה דברים על צד ההכאבה והצער. והוא אמרו יתעלה באמה עבריה שהזהיר שלא למנוע ממנה שארה כסותה ועונתה כמשפט הבנות יעשה לה. כבר הודיענו כי משפט הבנות הוא שלא ימנע מהן שאר כסות ועונה. והוא אמרם במכלתא וכי מה למדנו למשפט הבנות מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד. ושם אמרו שארה אלו מזונותיה כסותה כמשמעה עונתה זו דרך ארץ:

ב. רמב"ם הלכות אישות פרק יב הלכה א - ב

כשנושא אדם אשה בין בתולה בין בעולה בין גדולה בין קטנה אחת בת ישראל ואחת הגיורת או המשוחררת יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בארבעה דברים. והעשרה שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה, שארה אלו מזונותיה, כסותה כמשמעה, עונתה לבא עליה כדרך כל הארץ: והשבעה מדברי סופרים וכולן תנאי בית דין הם, האחד מהם עיקר כתובה, והשאר הם הנקראין תנאי כתובה ואלו הן, לרפאותה אם חלתה, ולפדותה אם נשבתה, ולקברה כשתמות, ולהיות נזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיה ממנו נזונות מנכסיו אחרי מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתובתה יתר על חלקם בירושה שעם אחיהם.

ג. מגיד משנה הלכות אישות פרק יב הלכה א

הג' דברים שכתב רבינו שהן מן התורה ואחד מהן המזונות הם מחלוקת תנאים בפרק נערה שנתפתה (דף מ"ז:) בברייתא ופסק רבינו כדברי האומר שארה אלו מזונות וכן תרגם אונקלוס שארה זיונה וכן פירש"י ז"ל בפירוש התורה אבל הרמב"ן ז"ל כתב שם בפירוש החומש שמזונות ומלבושי האשה מדבריהם ואני תמה בדבריו בענין המלבושים דהא בכולהו תנאי דברייתא שהם ת"ק ור' אלעזר וראב"י אף על פי שנחלקו במזון כולן שוין שכסותה הוא כמשמעו והמלבושין הן מן התורה וכנ"ל עיקר לפי שלא מצאתי שהוזכר בכסות תקנת חכמים ועוד שכל התנאים הנזכרים שוים בזה.

ד. תוספות מסכת כתובות דף נו עמוד א ד"ה הרי זו

וא"ת כיון דשייך מתנה על מה שכתוב בתורה אפילו גבי ממון א"כ לא יוכל אדם למחול חובו לעולם על ידי תנאי שאם יאמר עשה עמי היום וחובך מחול לך יהא מתנה על מה שכתוב בתורה מיהו מלוה לא חשבינן כתובה בתורה דאפילו למאן דאמר (קדושין דף יג:) מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי היינו דוקא כגון נזקין וערכין ופדיון הבן דמסברא לא הוה מחייבינן להו אם לא שחייבתו תורה בפירוש אבל מלוה כולי עלמא מודו דלא טרפא ממשעבדי דאינה באה מכח התורה דסברא הוא שיש לו לשלם מה שלוה ממנו אבל קשה דלענין נזקין נימא שלא יוכל למחול דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה וכי תימא ה"נ והתנן בהחובל (ב"ק דף צב.) קרע את כסותי ושבר כדי על מנת לפטור פטור ותיירץ ה"ר אלחנן דהתם נמי אם היה אומר קרע ושבר ע"מ שאין לי עליך דין נזק הוי חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה אבל למחול יכול וכן הכא גבי שאר כסות ועונה דוקא כשאמר על מנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה אבל ע"מ שתפטרי אותי משאר כו' פטור וכן על מנת שאין לך עלי אונאה על מנת שאין לך עלי דין אונאה וכן על מנת שלא תשמיטנו שביעית ועי"ל דנזקין לא דמו לקדושין דהכא היינו טעמא דאין קדושין לחצאין דאין לך קדושין שאין לה עליו שאר כסות ועונה וכן גבי נזיר אין נזיר לחצאין אבל גבי נזקין לא שייך למימר הכי.

ה. רמב"ם הלכות אישות פרק יב הלכה יב

בעל שרצה ליתן לאשתו מזונותיה הראויות לה ותהיה אוכלת ושותה לעצמה והוא אוכל ושותה לעצמו הרשות בידו ובלבד שיאכל עמה מלילי שבת ללילי שבת.

ו. מגיד משנה הלכות אישות פרק יב הלכה יב

בעל שרצה ליתן וכו'. בפרק אף על פי (דף ס"ד:) במשנה המשרה את אשתו ע"י שלישי וכו' והיא אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת ובגמרא (דף ס"ה:) מאי אוכלת ר"נ אמר אוכלת ממש ורב אסי אמר תשמיש תנן ובהלכות וקי"ל הלכה כר"נ בדיני וכתב רבינו שהוא רשאי להשרותה בפני עצמה ובלבד שיאכל עמה בכל לילי שבת וכן הוא פשטה של משנתנו.

ז. חדושי הרשב"א מסכת כתובות דף סד עמוד ב

מתני' המשרה את אשתו ע"י שלישי. פי' הראב"ד ז"ל כגון שהוא עושה מלאכה בעיר אחרת או שלומד בעיר שעונתו מערב שבת לערב שבת, ונראה שהזיקו לרב ז"ל לפרש כן

שאלו בעושה מלאכה בעירו א"א לו להשרותה ע"י שלישי אלא אוכלת עמו על השולחן ואי לא יוציא ויתן כתובה משום דשמעי בה אינשי וזילא בה מילתא דמה יאמרו הבריות מה ראתה זו להתרחק משולחן בעלה וכו'

ח. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ע עמוד א

מתני'. המדיר את אשתו מליהנות לו, עד ל' יום - יעמיד פרנס, יתר מיכן - יוציא ויתן כתובה וכו' גמ'. וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה? כל כמיניה דמפקע לה לשיעבודה? והתנן: קונם שאיני עושה לפיך - אינו צריך להפר; אלמא כיון דמשעבדא ליה - לאו כל כמיניה דמפקע ליה לשיעבודה, הכא נמי כיון דמשועבד לה - לאו כל כמיניה דמפקע לה לשיעבודה! וכו' אלא, לא תימא נעשה - אלא באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך. אי הכי, פרנס למה לה? בדלא ספקה.

ט. טור אבן העזר הלכות כתובות סימן ע

חייב במזונותיה כיצד אוכלת עמו ממה שהוא אוכל ושותה עמו ממה שהוא שותה. ואם משפחתה ובית אביה מנהגם בגדולות יותר ממה שנוהג הבעל, אם כל בני משפחתה בין אותם שהן עשירים בין שאינם עשירים מבקשים אותם הגדולות אז צריך להנהיגה כדרך שנוהגין בני משפחתה דקי"ל עולה עמו ואינה יורדת עמו, ואם אין כל משפחתה מבקשים אותם הגדולות, אז אינו חייב לה בהן כל זמן שאוכלת עמו, אבל אם אינה אוכלת עמו אלא נותן לה מזונותיה לבדה, אז צריך להנהיגה כדרך שהיתה נוהגת בבית אביה שהרי ברשותו הוא ליתן לה מזונות והיא תאכל לבדה כל זמן שירצה וכו'.

י. תוספות מסכת כתובות דף סג עמוד א ד"ה באומר איני

באומר איני זון ואיני מפרנס - מכאן מוכיח רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו, דאם לא כן מה ענין זה אצל מורד ממלאכה. ומיהו בקונטרס פירש משום דזון ומפרנס הוא כנגד מלאכה של אשה ועוד הביא ראיה מדכתבין בכתובה ואנא אפלח כו' ומיהו גם זה יש לדחות כמו שמפרש ר"ת דאפלח היינו עבודת הקרקע פירוש אחרוש ואנכש ואעדור את השדה ואביא מזונות לבית אבל להשכיר עצמו אינו חייב.

יא. חדושי הריטב"א מסכת כתובות דף סג עמוד א

באומר איני זון ואיני מפרנס. מכאן הוכיח ה"ר אליהו מפריש ז"ל שחייב הבעל להשכיר עצמו למלאכה כדי לזון את אשתו שאם לא כן באומר איני זון מאי מורד ממלאכה איכא, ועוד אמר כי מספר כתובה נלמד כי כך הוא כותב לה אנא אפלח ואוקיר ואזון, וזה ודאי דין חדש מאד שיכופו על מזונות מה

שאינו כופין כן לבעל חוב, ומהכא ליכא ראיה דהכי קאמר שאומר איני זון כיון שהמזונות תחת מלאכת מעשה ידיה כשאומר איני זון קרינן ליה מורד ממלאכה כלומר מורד ממה שהוא תחת מלאכה וכן פרש"י, ומה שכותבין בספר כתובה ואנא אפלח נראה לי שאין כותבין כן אלא משום חלתה שהוא חייב לזונה במזונות ורפואה כדתנן (לעיל נ"א א') לקתה חייב לרפואתה, אי נמי שופרא דשטרא הוא ולישנא מעליא שיטרח לעבדה ולכבדה במזונותיה ופרנסתה בכל כחו.

יב. שו"ת הרא"ש כלל עה סימן ב

שאלה ראובן לזה משמעון מלוה בשטר ושעבד לו כל נכסיו שקנה ושעתיד לקנות מטלטלי אגב מקרקעי ואח"כ נתן כל נכסיו במתנה לאחר מקרוביו ולא הניח לעצמו לא קרקע ולא מטלטלין אלא הכל נתן לו. והוא דר בבית קרובו ואוכל עמו על שולחן אחד אוכל ושותה בריוח ולובש בגדים נאים ואשתו ג"כ לובשת בגדים נאים ונותנת מתנות לקרובותיה ואומר שהכל נותן להם קרובם משלו והם לא נשאר להם אפילו פרוטה אחת. והוא יושב בטל ואינו רוצה לעשות שום מלאכה ולא להתעסק בשום דבר מכל מה שהיה דרכו להתעסק קודם לכן לפי שידוע שמה שיריוח שיתחייב להגבותו לבעל חובו. וכו' ונראה הרבה, שכל זה הוא עושה ברמאות ואינה אלא הברחה כו' ואומר שיש להשיעו בכלל שבועה זו שישתדל במלאכה הרגיל בה או בפרקמטיא או ברבית שהיה דרכו להתעסק בו קודם לכן. ושלא יהא יושב בטל אלא יעסוק כדרכו בלי רמאות ויגבנו הכל בחובו חוץ ממה שיפסקו בית דין להוצאתו לעצמו לבדו ולא לאשתו ובניו

תשובה וכו' ומה שטוען שמעון שיעשה מלאכה כדי לפרוע את חובו אין ב"ד כופין אותו לכך, שלא אמרה תורה אלא והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט ואפילו שליה ב"ד דאמר שמואל בפרק המקבל (ק"ג) מנתח נתוחי אין משכנוי לא, כל שכן שלא ישלחו בית דין יד בגופו לכופו להשתעבד ולפרוע חובו. וכן כתב רבינו תם בתשובה כי היכי דדרשינן (בפ"ק דקדושין יח) בגבנו ולא בזמנו ולא בכפלו הכי נמי דדרשינן ולא בפרעון חובו ולא במזונות אשתו. והמשכיר עצמו נקרא מכירה כדאמרין בפרק הזהב (בבא מציעא נו:) שכירות דיומא כמכירה דמיא והוא מכירה, וכו' ומה שהיה אומר רבי' אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ולפרנס אשתו רבינו תם נחלק עליו והביא ראיות מפרק אעפ"י ומפרק נערה שנתפתה ואין לי להאריך. ואפשר שרבינו אליהו היה מודה בשאר בעל חוב שאין מחייבים אותו להשתעבד ולפרוע אלא דוקא במזונות אשתו ומספר כתובתה נלמד דכתיב בה ואנא אפלח ואוקיר ואפרנס, כי היכי דדרשינן בפרק המקבל (קד) כמה דרשות מלשון

כתובה. וכו' לכן איני רואה להתיר לכופו להשתעבד כלל.
נאם הכותב אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל.

יג. שולחן ערוך חושן משפט סימן צז סעיף טו

יש מי שאומר שאין שליח בית דין אסור ליכנס לביתו למשכנו, אלא במשכנו להיות בטוח ממעותיו, ולא הגיע זמן הפרעון. אבל כשהגיע זמן הפרעון ובא לגבות חובו, וזה אינו רוצה לפורעו, והוא בחזקה שיש לו מטלטלין ומבריהם, שליח בית דין נכנס לביתו למשכנו, ויפרע לזה חובו, שפריעת בע"ח מצוה, ומכין אותו עד שתצא נפשו כדי לקיימה. אבל אין כופין אותו להשכיר עצמו ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע. ואפילו התנה על עצמו שיתפוש המלוה את גופו, וכתב לו זה בשטר, אינו מועיל, ואינו יכול לאסרו ולא להשתעבד בו. הגה: ודוק שאין לו לשלם. אבל אם יש לו, ואינו רוצה לשלם, ב"ד חובשין אותו והיו מכין אותו עד שתצא נפשו וכופין אותו לשלם (ד"ע באגודה פ' כל כתבי וריב"ש סי' תפ"ד וכמ"ש הטור).

יד. טור אבן העזר הלכות כתובות סימן ע

כתב ה"ר אליהו חייב אדם להשכיר עצמו כפועל לפרנס את אשתו דמספר כתובה נלמוד אנא אפלה ואוקיר ואזון ואפרנס ואכסי יתיכי ור"ת היה אומר שא"צ ומכתובה אין ללמוד דאנא אפלה אין פירושו שישכיר את עצמו אלא עבודה שדרך האדם לעשות בביתו כמו לחרוש ולזרוע וכ"כ הרמ"ה לחיוביה למיעבד לא מחייבין ליה אבל היכא דעבד ושקל אגרא אף על גב דגבי ב"ח לא מחייבין ליה למפרע מיניה אלא לבתר דשיימין ליה מזון שלשים יום ושאר מילי דסדור גבי מזונות אשתו כיון דלאו זוזי אסקה ביה אלא מזוני חייב לזונה כפי כבודה אפי' אי לית ליה אלא מזוני דחד יומא חייב למיזנה מיניהו או למיכל בהדיה במאי דאכיל.

טו. שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן עח סעיף

ג

היו דמיה יותר על כדי כתובתה, ואמר: הריני מגרשה וזו כתובתה ותלך ותפדה את עצמה, אין שומעין לו, אלא כופין אותו ופודה אותה אפילו היו דמיה עד י' בכתובתה, ואפילו אין לו אלא כדי פדיונה. בד"א, בפעם ראשונה; אבל אם פדאה ונשבת פעם שנייה, ורצה לגרשה, מגרשה ונותן לה כתובתה והיא תפדה את עצמה; (אבל בלאו הכי אינו חייב לפדותה בפעם שנייה) (ב"י).

טז. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף סד עמוד ב

וה"מ במשרה אשתו על ידי שליש אבל היכא דאכלה בהדיה אכלה כמה שאוכל איהו ואי לא סגיא לה במאי דסגיא ליה לדידיה מחייב לאשלומי לה להאי שיעורא דמתני' ודוקא

היכא דאית ליה אבל היכא דלית ליה לא מחייב לזבוגי כולהו מאני לסעודתא דחדא שבתא כללו של דבר הרי היא בכשיעור הזה כבעל חוב לכל דבריה והא קי"ל דמסדרין בב"ח וכן אתה אומר בכסותה. תלמידי ה"ר יונה ז"ל:

יז. רמב"ן בראשית פרק כה פסוק ו (פרשת חיי שרה)

ורש"י כתב נשים בכתובה, פילגשים שלא בכתובה כדאמר בנשים ופילגשים דדוד בסנהדרין (כא א). ואין הדבר כן, כי לא תקרא פילגש אלא כשהיא בלא קדושין, כי הכתובה מדברי סופרים, והגירסא בסנהדרין פילגש בלא כתובה וקדושין.